

Niet zoveel Nederlanders weten dat het niet alleen Amerikanen en Canadezen zijn geweest die ons land van de Duitse bezetters hebben bevrijd. Ook Polen hebben in '44 en '45 slag geleverd voor onze bevrijding, met name in Brabant. Aan dit soms vergeten feit besteedt Brandpunt een speciale aflevering op vrijdagavond, 4 mei: Ned. 2, 21.50 uur. Frits de Blauw ging voor Studio op bezoek bij Alexander Bronowski, een van de Poolse soldaten die in ons land achterbleven.

POLEN: ONZE VERGETEN BEVRIJDERS

door Frits de Blauw/foto's Studio Ltd.

Het voorspel was zonder meer een drama. Op de vroege vrijdagmorgen van de eerste september 1939 rolde de Duitse stoomwals in oostelijke richting Polen binnen. Kort na tien, diezelfde ochtend, riep in de Kroll-Opera te Berlijn, waar honderd afgevaardigden van de Rijksdag in allerijf waren opgetrommeld, Hitler op zijn bekende huichelachtige manier uit: "Vanaf 5.45 uur wordt heden terug geschoten." De Duitsers hadden zelf het vuur geopend. De Tweede Wereldoorlog was begonnen. Op drie september, respectievelijk 's ochtends en 's middags, verklaarden Engeland en Frankrijk aan Duitsland de oorlog. Het zou de Polen niet baten. Het Poolse leger telde ongeveer 18 miljoen man, verdeeld over 37 divisies, 11 kavaleriebrigades en 2 pantsersbrigades. De Duitsers zetten een aanvalsmacht in van 12 miljoen man. Op het eerste gezicht een kansloze numerieke minderheid. Maar het was een strijd van paarden en lansen tegen tanks, mitrailleurs en vliegtuigen. Het Poolse opperbevel beschikte over vierhonderd lichte tanks, de invalier over liefst vijfduizend. Het Poolse luchtwapen bestond uit ruim vijftienhonderd, voor het grootste deel verouderde, vliegtuigen. De Duitsers hadden bijna vierduizend toestellen.

De Poolse bevelhebbers hadden zich, evenals hun Engelse en Franse bondgenoten, ingesteld op een strijd zoals die ook in '14-18 was gevoerd. Een gevecht tussen ruiters, infanterie en geschut. Met zoveel optimisme zelfs, dat enkele elite-eenheden van de Poolse Kavalerie (ruiters) opdracht hadden na het begin van de vijandelikheden door te stoten naar Berlijn. Waar de Polen in werkelijkheid mee werden gekonfronteerd was de "Blitzkrieg". De weerzinwekkende combinatie van luchtaanvallen (Stukas) en zelfstandig vooruit-

stormende pantsereenheden. De Poolse moed was weergaloos groot. Zo voerden op 9 september enkele brigades Poolse kavalieristen met de granade, die een eeuw eerder nog zin zou hebben gehad, een charge uit op de flank van de Duitse hoofdmacht. De Poolse ruiters, nog bewapend met lansen, hadden aanvankelijk enig succes, maar werden, toen de Duitse tanks eenmaal een omtrekkende beweging hadden gemaakt, kansloos vernietigd. Na vier weken verbitterde strijd kwam voor Polen op 28 september het einde. Maar niet nadat de wereld kennis had gemaakt met een nieuw afschrikkelijk Duits strijdmiddel, het terrurbombardeement. Hoewel Warschau vrijwel geheel was omsingeld, weigerde aanvankelijk het Poolse opperbevel zich

over te geven. Op 24 september verschenen de eerste Duitse bommenwerpers boven de anderhalf miljoen inwoners tellende stad. Ze hadden geen enkele tegenstand te duchten. Drie dagen lang zouden de Duitse eskaders onafgebroken hun dodelijke lasten boven de woonwijken laten vallen. Er vielen zoveel slachtoffers, dat men later zelfs geen poging heeft gedaan hun aantal te schatten. Wat van Warschau overbleef was een massagraf. Het Poolse militaire kommando besloot in de nacht van 27 op 28 september dat verder verzet geen zin meer had. Tevoren had zich een andere gebeurtenis voorgedaan, die later de politieke toekomst van Polen in feite zou bepalen. Op 17 september waren ook de Russen Polen binnengevallen. Zij na-

men 180 duizend Poolse militairen gevangen en deporteerden nog eens anderhalf miljoen burgers. Tot de Duitse aanval op Rusland zouden deze mensen een erbarmelijk leven hebben in Russische kampen.

Een grote groep Poolse soldaten, in totaal geschat op zo'n honderdduizend man, wist zich te onttrekken aan de greep van de Duitse en Russische overweldigers. Zij ontsnapten naar Roemenië. Duizenden van hen zouden via Joegoslavië en Italië (dat toen nog niet in oorlog was) Frankrijk weten te bereiken. Eén van hen was de adjudant bij de Poolse militaire politie Alexander Bronowski. Hij woonde nu in een standaard eengezinswoning in een nieuwbouwwijk aan de rand van Brabant. Veel van zijn landgenoten (voormalig eigenlijk hij is formeel Nederlander, hoewel in zijn hart nog altijd Pool) kunnen eenzelfde verhaal vertellen als hij. De bange en barre werfbaat naar Frankrijk. Waar, in Parijs, op 30 september 1939, een Poolse regering in ballingschap was gevormd onder leiding van generaal Sikorski. Een regering, die direct werd erkend door Frankrijk zelf, Engeland en de Verenigde Staten. En die zich inspande om de gevluchte Poolse militairen op te vangen om hen in te zetten als een geallieerde strijdmacht. In een Frankrijk dat – toen – helemaal niet zo gelukkig was met de komst van de Polen. In veel Franse ogen waren de Polen er de oorzaak van, dat Frankrijk in oorlog was geraakt met Nazi-Duitsland.

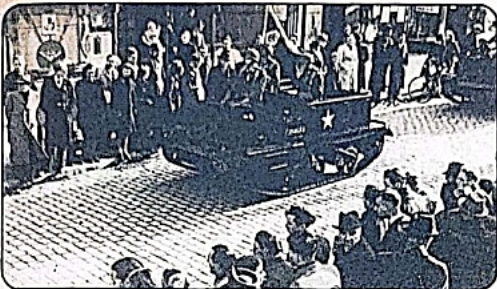

Alexander Bronowski, formeel Nederlander maar in zijn hart Pool.

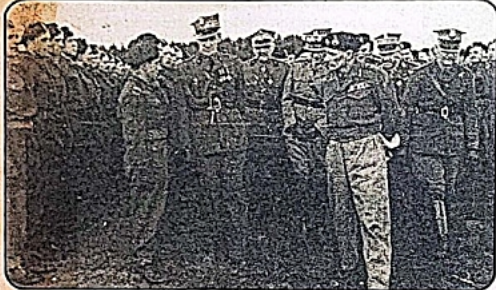

Alexander Bronowski (derde van

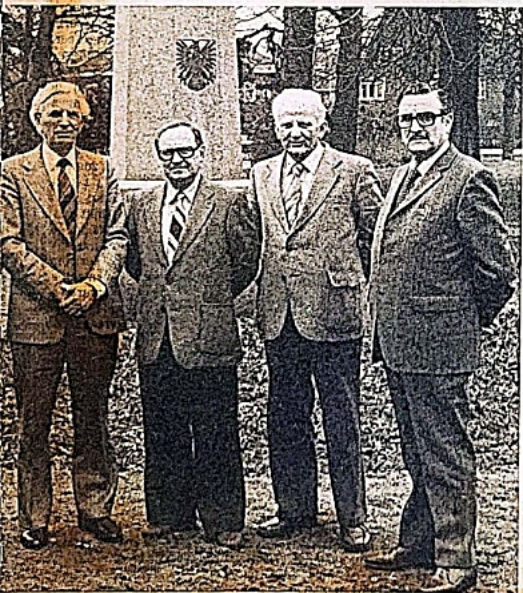
Op 4 mei 1940 kwam Bronowski terecht in een Pools opleidingskamp in Frankrijk. 'Wij hadden Poolse bevelhebbers, kregen Poolse commando's. Het verschil met de Fransen was merkbaar. Die dachten nog niet zo erg aan oorlog. Toen de Duitsers Holland en België aanvielen trokken wij op met het wapen in de vuist. De Fransen droegen een broodzak en een fles wijn', vertelt hij, in een 'Duidelijk aksent' (Holland spreekt hij uit als 'Golland'). Bronowski, opnieuw ingedeeld bij de (Pools) militaire politie, vocht in die meidagen bij de Eerste Poolse divisie, bij de eerste Poolse pansierbrigade en bij de Vierde divisie. De strijd verliep opnieuw ongunstig. Een Poolse divisie ontsnapte naar Zwitserland, een andere eenheid

Pools parade in Breda op 11 november 1944.

Maarschalk Montgomery bezoekt de Poolse troepen in Engeland.

links) temidden van een aantal oud-strijdmakkers.

werd door de Duitsers gevangen genomen, de derde ontsnapte, met de boot van Calais naar Dover, Engeland. 'Met duizenden werden wij naar Schotland overgebracht. En direct ingezet. Kustbewaking, bunkers bouwden. De Engelsen hadden zelf te weinig manschappen. Veel verloren bij Duinkerken.'

Vier jaar bleven Bronowski en de zijnen als Pools leger in Engeland. Daarna kwam de nieuwe aktie. De invasie. Juni 1944. De Polen, hartstochtelijk uit op wraak, behoorden tot de meest verbeterde aanvallers. Het waren eenheden van de Poolse Eerste divisie, die op 19 augustus 1944 bij Falaise de beslissende aanval deden op een door Duitsers bezette helling. De fameuze 'zak van Falaise' werd gesloten. Veertigduizend Duitse soldaten raakten krijgsgevangen. De Duitse bevelhebber maarschalk Von Kluge pleegde die dag zelfmoord.

Onafgebroken vochten de Polen, als divisie ingedeeld bij de Eerste Canadese leger, hun weg langs de hen opgegeven route. Door Frankrijk, langs de Belgische kust en tenslotte naar Nederland, naar west- en midden-Brabant. Op 29 oktober 1944 waren het de Polen, die als bevrijders Breda binnen troken. 'Die hele weg,' zegt Bronowski nu, 'is gemarkeerd met Poolse graven. Het was een hard gevecht. Pas in Breda, waar een tijdelijk eind kwam aan ons offensief, kregen we onze eerste rustdag sinds Normandië.'

Inmiddels hadden zich elders twee Poolse tragedies voltrokken. In september had de eerste Poolse parachutistenbrigade zware verliezen geleden bij de Sling om Arnhem. Maar onnoemelijk veel groter nog was het drama, dat zich voltrok in Warschau. Tijdens de Duitse bezetting had zich in Polen een illegaal leger gevormd, de Armja Krajowa. Daarin waren alle verzetsbewegingen gebundeld, met uitzondering van de communisten en een uiterst rechts groepering. Die overigens beiden getalsmatig nauwelijks van betekenis waren. De Armja Krajowa (AK) stond onder bevel van de Poolse regering in Londen. Dit 'illegale' Poolse leger telde liefst 350 duizend man. Er waren echter nauwelijks wapens. Op 1 augustus 1944 kwam de afdeling van de AK in Warschau in op-

stand. Op dat tijdstip stonden de Russen op betrekkelijk korte afstand van de Poolse hoofdstad. En de Polen verwachtten, dat, wanneer zij in opstand zouden komen, het Russische leger hen te hulp zou schieten. Na de verovering van de hoofdstad zou de regering in Londen het feitelijk bewind weer in handen kunnen nemen. Maar de Russen kwamen niet. De historici zijn het er nog altijd niet over eens of dat gebeurde uit militaire of uit politieke overwegingen. Militair kregen de Russen inderdaad een tenslag. Ze werden opgehouden door een sterke Duitse tegenaanval. Maar ook de politieke feiten lijken voor zich te spreken. Uit de in 1009 gedeporteerde Polen was een Pools leger gevormd, dat aan Russische kant mee streed. En ook de Russen hadden op basis van dit leger een

Poolse regering gevormd. Het was, na de bloedige vernietiging van de AK door de Duitsers in Warschau, deze Poolse regering, die onder supervisie van de Russen later het bewind in Polen over kon nemen. De westers gezinde legering in Londen was een politiek lege huls geworden. 'Dat was een ontzettend gevoel,' verzucht Bronowski.

In de laatste fase van de oorlog in het westen rukten de Poolse eenheden via Groningen het noorden van Duitsland binnen. Ook daar moesten zij nog het gevecht aangaan. Na de Duitse kapitulatie hebben de Polen twee jaar als bezettingstroepen gediend. In 1947 Volgde uiteindelijk de demobilisatie. Bronowski: 'We kregen de vrije keuze. Terug naar Polen of vestiging elders. De Poolse regering was inmiddels door de geallieerden erkend. Onze bedoeling was al die jaren geweest met de wapens in de hand naar Polen terug te keren. Maar in 1947 hadden velen van ons het gevoel: Polen is verkocht. Alle westerse landen hebben ons toen zonder pardon opgenomen. Wij wilden niet onder een kommunistisch regiem, dat alleen maar naar Stalin luisterde, leven.'

Zo'n zeventiendertig Polen vestigden zich in 1947 in Nederland. De helft in Breda. De stad, die zij hadden bevrijd. Alexander Bronowski, inmiddels 64 maar vitaal als een veertiger, is daar nu al weer 25 jaar voorzitter van de Poolse katholieke vereniging. Nog altijd telt Breda zo'n 150 oud-strijders van Poolse komaf. Er is een gedenkteken en een Pools kerkhof, waar 240 gevallen liggen.

Bronowski, in mei 1948 getrouwd met een Nederlandse, een huwelijk dat in januari 1949 in Polen zelf door zijn broer, een pastoor, kerkelijk werd ingezegend, is uitermate geestdriftig over de ontvangst, die de Poolse ex-soldaten in Nederland kregen. Zelf nu al ruim dertig jaar werkzaam bij een kollektisch bureau in Prinseneek. 'Ik was bij de bevrijding van Breda ingekwartierd op een boerderij; bij een zuster van de directeur van de firma Jij zit, wat er ook gebeurt, ik blijf altijd terecht. Dat heb ik gewaarschuwd. Ik zit er nog steeds.' constateert hij. Het allen maatschappelijk 'zijn gestand.

POLEN: ONZE VERGETEN BEVRIJDEERS

„Ja, heimwee plaagt natuurlijk. Nederland is het vaderland nu. Maar Polen blijft het moeder-vaderland.”

Sinds 1967, het jaar van de liberalisering in Polen, gaat Bronowski met zijn gezin jaarlijks op bezoek naar zijn moederland. Hij ontmoet daar niet alleen zijn familie, ook oud-kollega's.

Nu, precies 35 jaar na de bevrijding, wil hij in oktober nog één gebaar organiseren. De overkomst van zo'n vijftig bevrijders van Breda vanuit Polen naar Brabant. Tien jaar geleden, na 25 jaar, zijn in Breda de door de gemeente georganiseerde herdenkingen gestopt.

„Ik heb daar alle begrip voor. Je kan niet tot in lengten van dagen blijven gedenken. Maar nu, bij het zevende lustrium, één uitzondering alstublieft. Ik probeer nu geld in te zamelen. We moeten de paspoorten van die mannen betalen. Kosten een paar duizend zloty het stuk. Dat is bijna een Pools maandsalaris. En ze mogen, als ze het westen bezoeken, niet meer dan vijf dollar per persoon meenemen. Dus we moeten voor hun zakgeld zorgen. En de reis. Totaal? Ach, ik schat het op zo'n dertigduizend gulden. Dat hebben we nog niet bij elkaar.”

Polen was in feite, na Amerika en Engeland, Nederlands grootste en felst vechtende bondgenoot gedurende die verschrikkelijke periode, bijna een generatie geleden. Tijdens de Duitse inval in 1939, de opstand in eigen land en de gevechten in Frankrijk, België, Nederland en elders in Europa sneuvelden 125 duizend Poolse militairen. Tijdens de Duitse bezetting van Polen kwamen tussen de vijf en zes miljoen Poolse burgers om.

In Breda willen Bronowski en zijn mensen nog één keer terug blikken. Bij het afscheid zegt hij: „Weet je, we zien Breda als de Poolse hoofdstad van Nederland. En wij Polen hebben opnieuw geschiedenis geschreven. Een doorbraak. De eerste sinds eeuwen niet-Italiaanse paus werd een Pool, Kardi-naal Karol Wajtyla. Paus Johannes Paulus II. Wat waren we hier trots. Binnen vijf minuten kreeg ik zo'n twintig telefoontjes. Ook van Nederlanders. We hebben als Poolse katholieken in Breda direkt een telegram naar het Vatikaan gestuurd. Ik had eerder mijn broer gebeld, hij is inmiddels kanunnik. Ik vroeg schertsend, waarom ben jij geen kandidaat? Ik heb hem weer gebeld. Geeft niet, zeiden we, het is toch een Pool! Straks, als die vijftig man in oktober naar Nederland komen, zullen we het vieren. Ik wil een mis met drie heren.”